

Дарија Марић, дипломирани правник – мастер

Студент докторских студија Правног факултета Универзитета у Бечу
и докторских студија Правног факултета Универзитета у Новом Саду

НАЧЕЛО ЕКОНОМИЧНОСТИ И ПРАВО НА СУЂЕЊЕ У РАЗУМНОМ РОКУ У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Начело економичности подразумева обавезу свих странака у поступку да се постигне што бољи резултат са што мањим утрошком времена, рада и што нижим материјалним трошковима, односно да се до тачне и законите одлуке дође на што је могуће рационалнији начин. Ово начело је присутно у концепту целог парничног поступка, а конкретизовано је и низом појединачних решења.

Право на суђење у разумном року је право процесне странке на ефикасну правну заштиту, што подразумева решавање правног спора без претераног одуговлачења. У питању је једно од основних људских права, које је зајамчено чл. 6, ст. 1 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, те чл. 32, ст. 1. Устава Републике Србије, а истим правним актима предвиђено је и право на делотворан правни лек и на судску заштиту овог права у случају повреде. Право на суђење у разумном року је формулисано као посебно процесно начело у Закону о парничном поступку из 2004. године, а потом и у Закону из 2011. године, којим је уведен низ промена у циљу повећања ефикасности правне заштите. Међутим, предметни закон не предвиђа посебна правна средства у случају повреде права на суђење у разумном року. Процесне странке су у случају повреде овог права на националном нивоу могле само да поднесу уставну жалбу Уставном суду.

Новелама Закона о уређењу судова из 2013. године у српски правни систем је уведена заштита права на суђење у разумном року у виду могућности подношења захтева за заштиту суђења у разумном року непосредно вишем суду, као и тражења накнаде за повреду тог права. Поступак је хитан, а против решења о наведеном захтеву може се поднети жалба.

Међутим, у светлу бројних представки пред Европским судом за људска права против Републике Србије због повреде права на суђење у разумном року, јасно је да је нужно целовитије регулисање ове материје. Стога, Министарство правде је средином 2014. године након јавне расправе објавило Нацрт Закона о заштити права на суђење у разумном року. У предметном нацрту, приговор ради убрзавања поступка, жалба и захтев за правично задовољење предвиђени су као нова правна средства којим се штити право на суђење у разумном року.

Кључне речи: Право на суђење у разумном року; Европска конвенција за заштиту људских права; Начело економичности; Парнични поступак; Делотворно правно средство.

1. УВОД

Начело економичности једно је од основних процесних начела. У складу с тим, оно прожима читав поступак, а конкретизовано је и низом појединачних правила. У нашем праву су традиционално постојала решења која су за циљ имала да допринесу ефикаснијем решавању правних спорова. Ипак, значајан помак у повећавању ефикасности поступка уследио је у новијим редакцијама Закона о парничном поступку.

Право на суђење у разумном року је право процесне странке на ефикасну правну заштиту, што подразумева решавање правног спора без претераног одуговлачења. То људско право је зајамчено чл. 6, ст. 1 Европске конвенција за заштиту људских права и основних слобода, те чл. 32, ст. 1 Устава¹ Републике Србије,² а истим правним актима предвиђено је и право на делотворан правни лек и на судску заштиту овог права у случају повреде.³

¹ Устав Републике Србије, *Сл. гласник Р. Србије*, бр. 98/06.

² Право на правично суђење у разумном року је начелна уставна гаранција чија конкретизација треба да уследи у одговарајућим законским решењима о судским поступцима, а нарочито о трајању истих. Поред норме из чл. 32, ст. 1 Устава, чл. 33, ст. 6 Устава Републике Србије прописано је и посебно право лица ком се суди за кривично дело да му се суди без одуговлачења. – М. Пајванчић, *Коментар Устава Републике Србије*, Београд 2009, 44.

³ Право на делотворан правни лек загарантовано је чл. 13 Европске конвенције за заштиту људских права, док чл. 22 Устава Републике Србије прописује да свако има право на судску заштиту ако му је повређено или ускраћено неко људско или мањинско право зајамчено Уставом, као и право на уклањање последица које су том повредом или ускраћивањем настале. Истим чланом прописано је и право грађана да се обратe међународним институцијама ради заштите права и слобода зајамчених Уставом. Такође, чл. 36 Устава Републике Србије предвиђено је право на једнаку заштиту права предвиђених уставом и одговарајуће правно средство против одлуке којим се одлучује о праву, обавези или на закону заснованом интересу грађанина.

Међутим, начин остваривања и заштите овог права неопходно је прописати законом. При томе, пре свега се мисли на процесне законе, који треба да омогуће да се поступак оконча ефикасно, економично и у разумном року. Поред одговарајућих измена у процесним законима, законодавац је имао у виду и потребу да буде смањен број предмета пред судовима, те је у српско право уведена установа јавног бележништва, а са истим циљем место у српском процесном праву нашли су институти посредовања односно медијације приликом решавања спорова. Један део проблема чинио је и начин на који је судски систем био организован, те је убрзавање поступка омогућено доношењем новог Закона о уређењу судова⁴ и појединим одредбама Закона о судијама.⁵ Међутим, тек је 2014. године сачињен Нацрт Закона о заштити права на суђење у разумном року, који, након што је одржана јавна расправа, треба да уђе у скупштинску процедуру.

У овом раду, осврнућемо се најпре на начело економичности, његову дефиницију и постепену еволуцију правила која служе остваривању овог начела у поступку. Потом ћемо анализирати начин на који је право на суђење у разумном року инкорпорисано и конкретизовано у парничном поступку Републике Србије. Такође, биће извршен кратак преглед правних средстава којим се пружа заштита права на суђење у разумном року у српском правном поретку. Посебан акценат биће стављен на ставове Европског суда за људска права о делотворности наведених правних средстава, а прокоментаришаћемо и нова решења која у том погледу предвиђа Нацрт Закона о заштити права на суђење у разумном року.

2. НАЧЕЛО ЕКОНОМИЧНОСТИ И НАЧИН НА КОЈИ ЈЕ КОНКРЕТИЗОВАНО У ЗАКОНУ О ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ

2.1. Начело економичности као једно од основних процесних начела

Начело економичности, које се још назива и начело процесне економије,⁶ односи се на обавезу свих процесних субјеката да се старају да се поступак спроведе са што мање утрошеног времена и рада, те са што нижим материјалним трошковима,⁷ како се не би десило да трошкови парнице надмаше вредност правног интереса ради чије заштите је спор

⁴ Закон о уређењу судова – ЗУС, *Сл. гласник Р. Србије*, бр. 116/08, 104/09, 101/10, 31/11 – др. закон, 78/11 – др. закон, 101/11 и 101/13.

⁵ Закон о судијама – ЗОС, *Сл. гласник Р. Србије*, бр. 116/08, 58/09 – Одлука УС, 104/09, 101/10, 8/12 – Одлука УС, 121/12, 124/12 – Одлука УС, 101/13, 111/14 – Одлука УС, 117/14 и 40/15.

⁶ Д. Палачковић, *Парнично процесно право*, Крагујевац 2004, 38

⁷ В. Рајовић, *Грађанско процесно право*, Београд 2005, 75.

покренут.⁸ Другим речима, суштина овог начела јесте да се до тачне и законите одлуке дође на најрационалнији начин.⁹

Брзина окончања поступка директно је повезана са његовом учинковитиошћу, чији је један од основних предуслова.¹⁰ Наиме, делотворност поступка је уско повезана са економичношћу и ефикасношћу пружања правне заштите јер, како то поједини аутори истичу, „спора правда и није никаква правда“.¹¹ Међутим, начело економичности се не може изједначити са окончањем грађанског спора у најкраћем могућем року, јер је његов домен много шири. Из истих разлога би било погрешно било свести начело економичности на пуко снижавање материјалних трошкова – оно обухвата све институте процесног права и све радње којим се може утицати на брзину одвијања заштите, са што мање материјалних издатака, утрошеног времена и труда.¹²

2.2. Примена начела економичности у Закону о парничном поступку Републике Србије

Ово начело, које је изричито прописано у чл. 10, ст. 2 Закона о парничном поступку, присутно је у концепту целог поступка, а конкретизовано је низом појединачних правила, од којих су нека наређујућа, а нека инструктивна. Ипак, оно је превасходно усмерено према суду,¹³ што се у домаћој литератури објашњава на следећи начин: „Судство и судовање је јавна служба и као друге такве службе повиновано је у свом деловању правилима економичности. То је општи интерес националне привреде, у чему се одражавају и интереси појединаца као непосредних корисника ове службе и стваралаца средстава којим се обезбеђује њено несметано функционисање.“¹⁴

Међутим, наведено начело се не сме применити на уштрб заштите права, обавезе утврђивања релеватних чињеница и правилне примене материјалног права.¹⁵ Такође, суд не сме да поступа на штету правилног и законитог суђења.¹⁶

У нашем праву су традиционално постојала решења која су за циљ имала да допринесу ефикаснијем решавању правних спорова. Тој свр-

⁸ А. Радованов, *Грађанско процесно право*, Нови Сад 2012, 40.

⁹ Д. Палачковић, 38.

¹⁰ Л. Уде, *Цивилно процесно право*, Љубљана 2002, 127.

¹¹ Г. Станковић, *Грађанско процесно право*, Београд 2004, 237.

¹² В. Рајовић, 75.

¹³ Р. Кеча, *Грађанско процесно право*, Београд 2014, 150.

¹⁴ Р. Кеча, Б. Старовић, *Грађанско процесно право*, Нови Сад 2004, 137.

¹⁵ В. Рајовић, 88.

¹⁶ Р. Кеча, Б. Старовић, 138.

си, на пример, служе установе корисне делегације, повећан број ствари у којима уместо већа поступа судија појединац, те правила по којим виши суд задржава надлежност и у случајевима када је надлежан суд нижег ранга, односно веће задржава надлежност ако је надлежан судија појединац. И сама подела првостепеног поступка на два подстадијума служи повећавању економичности поступка, а исто је евидентно и за институте делимичне, допунске пресуде и међупресуде. Спајање парничних поступака, кумулација тужбених захтева, супарничарство као институти процесног права имају исту сврху.¹⁷

Зачетак промена у циљу веће ефикасности налазимо у ЗПП-у из 2004. године. У том смислу, у теорији се истичу правила о изостављању главне расправе када суд утврди да је чињенично стање неспорно, али и увођење посебног поступка за решавање спорног правног питања, као и одредбе о смањеном броју апсолутно битних повреда одредаба поступка о којим се води рачуна по службеној дужности. Исти значај имају и правила о другостепеној међупресуди, те о томе да ако је у предмету пресуда већ једном била укинута другостепени суд има обавезу да одржи другостепену расправу.¹⁸

Једно од нових решења којим се обезбеђује економичност поступка у важећој редкцији ЗПП-а јесте доминација принципа инокосности суђења у првом степену, без обзира на вредност предмета спора.¹⁹ На овај начин, законодавац је желео да избегне прекомерно и непотребно оптерећење буџета изазвано поротним суђењем у парници.

Управо због идеје о повећавању ефикасности парничног поступка уведена су у нови Закон правила о одређивању временског оквира за спровођење главне расправе, те је повећан број процесних ситуација у којим се законом одређују рокови за предузимање процесних радњи суда, а чињенична и доказна грађа је концентрисана у подстадијуму припремања главне расправе. Такође, уведена су извесна ограничења која се односе на истицање нових чињеница и доказа у поступку, као и нова решења која се односе на достављање и доказни поступак. Поред тога, омогућена је употреба савремених аудио-визуелних средстава у поступку, а овлашћења суда у ревизијском поступку су лимитирана.²⁰

¹⁷ Р. Кеча, 150.

¹⁸ Р. Кеча, 149.

¹⁹ Доминација принципа инокосног суђења, односно повећање броја случајева у којим суди судија појединац један је од начина којим је законодавац желео да допринесе остваривању начела економичности. Наиме, показало се да поротно суђење у парницама не само што оптерећује буџет, већ има и врло ограничене ефекте у погледу остваривања других значајних процесних начела, попут начела законитости. – В. Рајовић, 76.

²⁰ Р. Кеча, 149.

Усмено саопштавање времена и места одржавања следећег рочишта присутним странкама, обавеза вештака да своје мишљење писмено поднесу пре рочишта за главну расправу како би се странке благовремено припремиле за расправљање, могућност извођења одређених доказа пред замољеним судијом, обавеза туженог да поднесе писмени одговор на тужбу у року од 30 дана под претњом доношења пресуде због пропуштања, могућност спајања више парница ради заједничког расправљања и пресуђења, само су неки од примера процесних норми којим се такође реализује начело економичности.²¹

3. РЕФОРМЕ ГРАЂАНСКОГ СУДСКОГ ПОСТУПКА У ЕВРОПСКИМ ДРЖАВАМА У ХХІ. ВЕКУ КАО ИНСПИРАЦИЈА СРПСКОМ ЗАКОНОДАВЦУ

Почетком 21. века, међу правним стручњацима преовлађује схватање да је основни задатак грађанског судског поступка заштита субјективних грађанских права, при чему странке носе примарну одговорност за ток поступка. Основни циљ најновијих реформи грађанског судског поступка у европским државама попут Аустрије и Немачке је да се спровођење поступка учини што бржим и ефикаснијим.²²

Тим путем је кренула и Србија 2011. године, када је донет нови Закон о парничном поступку,²³ с циљем да се унапреди ефикасност и делотворност суђења и парнични поступак доведе у склад са оним што прописује Европска конвенција за људска права, као и са праксом Европског суда за људска права.²⁴ Стога је у поменутом Закону начело правичног суђења у разумном року²⁵ формулисано као посебно процесно начело.²⁶

²¹ А. Радованов, 40–41.

²² А. Јакшић, *Грађанско процесно право*, Београд 2013, 45.

²³ Закон о парничном поступку – ЗПП, *Сл. гласник Р. Србије*, бр. 72/11, 49/13 – Одлука УС, 74/13 – Одлука УС и 55/14.

²⁴ Међутим, не треба занемарити чињеницу да није довољно само изменити процесни закон како би се постигло ефикасно решавање грађанских спорова. Прекомерно трајање поступка може бити резултат много фактора, попут сложености предмета спора, недостатака у начину на који је правосудни систем организован, али и несавесног коришћења процесних овлашћења од стране странака у поступку.

²⁵ Правни аутори јасно разликују начело економичности поступка од начела суђења у разумном року. – Ч. Глигорић, „Временски оквир у Закону о парничном поступку Републике Србије из 2011. године“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2011, 349.

²⁶ Важно је истаћи да ово начело није уведено у српски парнични поступак Законом из 2011. године. Оно је први пут предвиђено у Закону о парничном поступку који је донет 2004. године. – Р. Кеча, 148.

3.1. Правни стандард „суђење у разумном року”

Треба имати у виду да не постоји тачно утврђена дефиниција „разумног рока“, већ да је у питању правни стандард,²⁷ који у свакој конкретної парници може имати различит садржај.²⁸ Овај правни стандард одређује се на основу критеријума који су општеприхваћени у правима земаља Европске уније и на основу праксе и ставова које у овом погледу заузима Европски суд за људска права. Стога, разуман рок је могуће дефинисати као „време у ком је суд дужан да мериторно оконча поступак узимајући у обзир околности конкретног случаја, његову процесну па и мериторну сложеност, понашање тужиоца и туженог током поступка, важност предмета спора за странку и поступање суда пред којим се поступак води“.²⁹ Рок у једној парници почиње да тече од момента покретања поступка и престаје да тече кад се спор реши пред највишом судском инстанцом, односно кад одлука постане правноснажна.³⁰ Међутим, приликом процене да ли је дужина трајања поступка оправдана и разумна, узима се у обзир и дужина извршног поступка, у оним случајевима кад се дефинитивно решавање спора одиграва управо у тој фази.³¹ Поступак пред уставним судовима такође се рачуна у време потребно за процену разумности дужине суђења, што је у складу и са праксом Европског суда за људска права.³²

3.2. Институт евентуалне максиме и преклузије у српском и европском праву

Како је задатак модерног грађанског судског поступка да обезбеди не само материјалноправну правичност, већ и ефикасну правну заштиту, законодавац је у новом ЗПП-у применио институте евентуалне максиме и преклузије. Евентуална максима подразумева обавезу странака да у одређеном стадијуму поступка изнесу сав законом предвиђени про-

²⁷ *Ibid.*, 148.

²⁸ Тако, на пример, Европски суд за људска права у случају *Кирикоста и Виола против Италије* није нашао повреду права на суђење у разумном року, иако је поступак пред домаћим судовима трајао читавих 15 година. Насупрот томе, исти суд је сматрао да је у предмету *Пуглиес 2 против Италије* дошло до повреде чл. 6, ст. 1 Европске конвенције, иако је поступак трајао четири године и пет месеци. – С. Царић, *Право на суђење у разумном року*, Београд 2008, 74.

²⁹ А. Радованов, 42.

³⁰ Г. Станковић, *Грађанско процесно право*, свеска 1, Београд 2013, 240.

³¹ С. Царић, 76.

³² О томе се суд изричито изјаснио у предмету *Диаз Апарицио против Шпаније*, а у предмету *Гавела против Хрватске* указао је и на критеријуме који се примењују приликом оцењивања да ли поступак пред Уставним судом спада под чл. 6, ст. 1 Европске конвенције за заштиту људских права. – *Ibid.*, 77.

цесни материјал.³³ У супротном, наступа преклузија. Тако, у српском грађанском процесном праву сада је на снази правило по ком су странке дужне да већ на припремном рочишту, или на првом рочишту за главну расправу уколико припремно рочиште није одржано, изнесу све чињенице на којим заснивају своје предлоге, да предложе све доказе којим поткрепљују постојање наведених чињеница, као и да се изјасне о чињеничним наводима и доказним предлозима противне странке.³⁴ Уколико то не учине, наступиће преклузија, и у каснијим фазама поступка им то неће бити омогућено.

Критичари примене евентуалне максиме у чистом облику истичу да, иако су у теорији честа мишљења да се њеним увођењем побољшава ефикасност поступка, примена овог института је у пракси имала супротан ефекат. Странке су у већини случајева износиле читав процесни материјал у свакој фази поступка, из страха да им то у некој каснијој фази не буде онемогућено. Доследна примена евентуалне максиме по правилу резултира обимним поднесцима репетитивног садржаја и навођењем бројних главних и евентуалних захтева (по којим је ова максима и добила назив), који чине поступак спорим, а задатак судије још комплекснијим. При томе, не треба занемарити ни постојање опасности да суд због непотпуног или погрешно утврђеног чињеничног стања донесе неправичну одлуку.

Стога, у правној теорији постоји сагласност да је нужно да законодавац правилно и правично расподелити терет сазнавања чињеница и извођења доказа на суд и странке.³⁵ Улога суда мора бити активна (он не сме бити неми посматрач утакмице међу процесним странкама као што би то био случај уколико би се дословно и без изузетака применила евентуална максима) и судија мора имати овлашћење да чак и онда када је искључена могућност изношења нових чињеница и доказа на рочишту за главну расправу, то ипак допусти из оправданих разлога.

У ЗПП-у јасно је омеђен домен примене евентуалне максиме. Активна улога суда на припремном рочишту огледа се у дужности да захтева од странака разјашњење у погледу њихових навода или предлога ако сматра да је то потребно.³⁶ Такође, српски законодавац је у чл. 314, ст. 1 ЗПП предвидео да преклузија неће наступити уколико странке учине вероватним да без своје кривице³⁷ нису могле да изнесу нове чињенице

³³ А. Јакшић, 186.

³⁴ ЗПП, чл. 308.

³⁵ А. Јакшић, 186.

³⁶ ЗПП, чл. 305, ст. 2.

³⁷ Под кривицом се подразумева не само намера, већ и груба и лака непажња. – А. Јакшић, 193.

или предложе нове доказе на припремном рочишту, односно на првом рочишту за главну расправу уколико припремно није одржано.³⁸ У том случају, странке могу извршити поменуте радње до момента закључења главне расправе.

Ипак, један део аутора подсећа да је „у питању модел који је својевремено био присутан у старијим процесним системима али је временом напуштен као неефикасан“,³⁹ те исказују своју бојазан да би се наведени сценарио могао поновити и са овим Законом.

3.3. Поједина нова решења која су уведена Законом о парничном поступку са циљем повећања његове ефикасности

Поред увођења поменутих института, српски законодавац је, како би поступак остваривања правне заштите учинио што ефикаснијим, предвидео и бројна друга нова решења. Монократно суђење у првом степену предвиђено је као правило, осим кад је Законом изричито другачије прописано.⁴⁰ Измењен је и метод достављања, те је уведена могућност да се поднесци достављају и предају путем информационих технологија,⁴¹ као и да странке једна другој непосредно упућују поднеске,⁴² док се адвокатима и правним лицима достава може извршити и полагањем писмена у њихов преградак у суду.⁴³ Такође, знатно је проширена могућност фиктивног достављања, што је наишло на критике, јер се том праксом нарушава начело обостраног саслушања странака.⁴⁴

Новим законом у српски парнични поступак уведена је и могућност да се начине аудио и видео снимци суђења, као и да се у фази припремног поступка донесе мериторна одлука о основаности тужбеног захтева. Са истим циљем уведено је и правило по ком другостепени суд не може пресуду која је већ једном била укинута поново укинути и упутити првостепеном суду на поновно суђење.⁴⁵ Такође, прописани су законски рокови за одређене радње суда и странака и није омогућено продужа-

³⁸ Јасно је да у оваквим случајевима задатак суда да одреди када је наступање преклузије оправдано неће бити нимало једноставан. У литератури се у ту сврху предлаже усвајање објективизираних мерила, попут „пажња која би се од просечног човека могла очекивати приликом вођења парнице. – *Ibid.*

³⁹ Р. Кеча, (2013), 13.

⁴⁰ ЗПП, чл. 35, ст. 1.

⁴¹ ЗПП, чл. 129.

⁴² ЗПП, чл. 130.

⁴³ ЗПП, чл. 137.

⁴⁴ Фиктивно достављање помиње се и у великим европским кодификацијама, али се и у државама у којима је предвиђено законом оно врло ретко примењује у пракси, управо из разлога очувања начела обостраног саслушања странака. – А. Јакшић, 197.

⁴⁵ ЗПП, чл. 397, ст. 3.

вање судских рокова,⁴⁶ а предвиђена је и обавеза суда да закаже рочиште ради расправљања о предлогу за издавање привремене мере. Процесна дисциплина учесника у поступку ојачана је предвиђањем високих новчаних казни,⁴⁷ али и ширењем круга процесних субјеката којима се те казне могу изрећи.⁴⁸ Поред тога, странка има право да захтева од суда да јој досуди накнаду штете и трошкова поступка, који су настали због злоупотребе процесних овлашћења.⁴⁹

Значајном убрзању парничног поступка извесно је да ће допринети и одредбе по којим ће се, између осталог, у случајевима када је вредност предмета спора нижа од 3.000 евра по средњем курсу Народне банке Републике Србије сматрати да је у питању спор мале вредности и уместо редовног парничног поступка водиће се скраћени поступак. Наиме, велики проценат укупног броја парница које се воде пред српским судовима има вредност предмета спора испод наведеног износа.

3.4. Временски оквир као најзначајнија новина у српском парничном поступку

Међутим, неспорно је да је најважнија новина која је уведена ЗПП-ом из 2011. године обавеза одређивања временског оквира у ком би требало да се предузму све парничне радње. Временски оквир утврђује суд у договору са парничним странкама,⁵⁰ и то решењем у ком су прецизно

⁴⁶ Наведене одредбе наишле су на критике у домаћој правној теорији. Александар Јакшић истиче да је рок за одговор на тужбу у новом Закону о парничном поступку фиксиран на 30 дана без обзира на комплексност предмета спора. Исти аутор подсјећа и да је суд дужан да закаже припремно рочиште за главну расправу најкасније у року од 30 дана од момента кад је тужиоцу достављен одговор на тужбу. Стога, догматским тумачењем одредаба закона по којима су странке дужне да у току припреме главне расправе једна другој благовремено упућују поднеске у којим би требало да наведу чињенице на којим заснивају своје захтеве и доказе којим их поткрепљују, као и правила по ком се поднесци предају суду искључиво ван рочишта, најкасније 15 дана пре него што се исто одржи, изводи се јасан закључак да странке нису у могућности да у року који је прописан законом размене реплику и дублику.

⁴⁷ Новчане казне због непоштовања процесне дисциплине за физичка лица прописана су у распону од 10.000 до 150.000 динара, а за правно лице од 30.000 динара до милион динара. – ЗПП, чл. 186, 188, 189 и 190.

⁴⁸ Како би се очувала процесна дисциплина, Закон о парничном поступку предвиђа могућност да буду кажњене странке, умешачи, заступници, вештаци, али и трећа лица која крше процесну дисциплину, попут пуномоћника за пријем писмена или трећих лица која ометају достављање. – В. Рајовић, *Грађанско процесно право*, Београд 2012, 89.

⁴⁹ ЗПП, чл. 187.

⁵⁰ Када се говори о иностраној пракси, занимљиво је да у Сједињеним Америчким Државама суд доноси наредбу о временском оквиру парнице и искључиво суд може да је мења, из ваљаних и оправданих разлога. С друге стране, у Енглеској су странке те

наведене информације о броју рочишта и времену њиховог одржавања, распореду извођења доказа на рочиштима и предузимању других процесних радњи, али и укупно време трајања главне расправе.

Правила о поштовању временског оквира уткана су у сав парнични поступак. ЗПП прописује дужност суда да поштује одређени временски оквир и да у складу са њим одређује судске рокове и заказује рочишта. Суд је обавезан да спречи сваки покушај одлагања рочишта који нема основа, те да не дозволи повреду или злоупотребу процесних права, нити нарушавање процесне дисциплине. Уколико пак дође до одлагања рочишта, што је дозвољено само изузетно,⁵¹ суд мора да одреди нови временски оквир за даљи поступак, и то максимално за једну трећину дужи од првобитно одређеног. Обавеза одређивања новог временског оквира прописана је и у случају да суд дозволи преиначење тужбе, као и уколико другостепени суд отвори расправу. Непоступање судије у временском оквиру један је од основа за покретање дисциплинског поступка.⁵²

Међутим, на основу садржаја решења о одређивању временског оквира изводи се закључак да и код законодавца постоји претпоставка да ће се у оквиру главне расправе одржати више рочишта, а наведени закључак се додатно поткрепљује правилом садржаним у Закону по ком у случају да се припремно рочиште не одржи, његову функцију ће презети „прво рочиште главне расправе“.⁵³

Евидентно је да у ЗПП-у нису, као што је то случај у неким европским државама,⁵⁴ прописани конкретни законски рокови у којим се поступак мора окончати. Препустивши суду и странкама да компромисно одреде рок трајања поступка, законодавац је покушао да помири два супротстављена начела – начело економичности и начело правичности. Нагласићемо да начело суђења у разумном року обједињује на неки начин ова два начела, што је у Европској конвенцији за људска права исказано гарантовањем „права на правичну и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним законом установљеним судом“.

Увођење временског оквира имало је за циљ убрзање самог поступка, али и повећавање његове ефикасности. Такође, поштовање вре-

које могу да предложе временски оквир парнице, али је суд тај који га, након претходног преиспитивања, одређује. Што се измене временског оквира тиче, странке могу да се договоре о томе, а могу да захтевају и да га суд измени. – А. Јакшић, 179.

⁵¹ Рочиште је дозвољено одложити само ради извођења доказа или због спречености судије.

⁵² О томе, више вид. В. Рајовић, 97.

⁵³ Р. Кеча, (2013), 15.

⁵⁴ Тако је на пример у немачкој уведен фиксни рок од 4,1 месец за окончање првостепеног поступка. – Ч. Глигорић, 356.

менског оквира довело би и до повећања правне сигурности, али и до смањења опортунитетних трошкова парничних странака и свих осталих учесника у поступку. С друге стране, неспорно је да је циљ законодавца био и смањење броја представки пред Европским судом за људска права против Републике Србије, а због наводне повреде права на суђење у разумном року.⁵⁵ Како примећује Чедомир Глигорић: „Увођење временског оквира био је елегантан потез срачунат управо на чињеницу да временски оквир заједнички утврђују странке у спору и суд, па сходно томе, странке ће бити лишене права да истичу приговоре у вези са повредом начела суђења у разумном року, јер саме креирају временско трајање парнице, док је и сам суд обавезан да се придржава овог временског оквира.“⁵⁶ Наведени аргумент може се само делимично прихватити, јер одређивање временског оквира није истовремено и гарант поштовања истог.⁵⁷ Уз то, Европски суд за људска права поставио је прилично јасне критеријуме кроз своју судску праксу о томе када се сматра да је повређено право на суђење у разумном року и који се критеријуми узимају у обзир приликом одлучивања,⁵⁸ а евентуална сагласност странке са временским оквиром није један од њих.

3.5. Инструменти убрзања парничног поступка у поступку по правним лековима

Тенденција убрзања поступка видљива је и у поступку по правним лековима, те је тако у жалби искључена могућност истицања било каквих материјалноправних приговора, а уколико је првостепена пресуда укинута по жалби и предмет враћен првостепеном суду на поновно суђење, у поновљеном поступку странка нема право да на новој главној расправи преиначи тужбу. Такође, странкама није дозвољено изношење нових чињеница и предлагање нових доказа о истом захтеву осим уколико учине вероватним да исто нису могле раније да учине без своје кривице, односно ако је подносилац жалбе постао странка или је стекао положај странке тек након укидања пресуде.⁵⁹

⁵⁵ У периоду од 2007. до 2011. године чак 41 % од укупног броја представки из Србије које су поднете Европском суду са људска права поднето је због кршења права на суђење у разумном року. – *Ibid.*, 355.

⁵⁶ Ч. Глигорић, 354–355.

⁵⁷ Ово нарочито уколико се узме у обзир с једне стране велики број нерешених предмета из ранијих година, а с друге стране реформа правосуђа која је резултирала значајним смањењем броја судова и организација судских јединица ван судова.

⁵⁸ У питању су, како смо већ раније поменули, сложеност правних и фактичких питања конкретнег случаја, понашање подносиоца представке, понашање судских и административних органа тужене државе, те значај питања које се расправља пред судом за подносиоца представке. – С. Царић, 74.

⁵⁹ ЗПП, чл. 398, ст. 3 и 4.

Када говоримо о ванредним правним лековима, важно је истаћи да је постављање доње границе за изјављивање ревизије у имовинскоправним стварима на износ од 100.000 евра, а у привредним споровима на 300.000 евра⁶⁰ практично маргинализовало изјављивање ревизије, што ће по нашој оцени несумњиво допринети ефикасности правне заштите, али може се озбиљно косити са захтевима правичности.

3.6. Право на суђење у разумном року и начело концентрације поступка

Значајна улога у парничном поступку припада и начелу концентрације поступка, које не само што треба да омогући доношење законите и правилне одлуке, већ истовремено доприноси ефикасном решавању спора, без одуговлачења. Наиме, законодавац дели поступак у стадијуме, у које је концентрисао одређене радње које је потребно предузети како би се остварио одређени процесни циљ у том делу поступка. Док је у старијој процесној легислатури превладавао *принцип евентуалности*, који је подразумевао строгу поделу поступка на одсеке и пододсеке, уз стриктну обавезу предузимања парничних радњи у за то предвиђеној фази поступка под претњом преклузије⁶¹ (тзв. метод строгог законског реда концентрације доказног поступка),⁶² у савременом праву је предвиђен *принцип арбитрерности или сврсисходног реда*,⁶³ по коме закон предвиђа стадијуме поступка и радње које се у тим стадијумима могу предузети, а на суду је да у сагласности са странкама одреди редослед извиђајних радњи и извођења доказа (тзв. метод арбитрерног реда концентрације доказног поступка⁶⁴). У нашем праву, управо ЗПП из 2011. године је у овом погледу представљао прекретницу. Наиме, до ступања на снагу овог закона, оба метода концентрације доказног поступка била су заступљена, с тим што је предност имао метод арбитрерног или сврсисходног реда. Сада је систем промењен и предност дата методу законског реда.

Такође је значајно навести да концентрација поступка може бити *временска* (концентрација радњи) и *садржинска* (концентрација процесног материјала). Прва се огледа у прописима о роковима и рочиштима, док се друга огледа у подели парнице на поједине одсеке у којима се врши концентрација процесног материјала – тако се првостепени поступак дели на припремни поступак и главну расправу, док се у дру-

⁶⁰ ЗПП, чл. 403 и 485.

⁶¹ Г. Станковић, 237.

⁶² А. Радованов, 36.

⁶³ Г. Станковић, 237.

⁶⁴ А. Радованов, 36.

гостепеном поступку нове чињенице и докази могу истицати само под прецизно предвиђеним условима.⁶⁵

Начело концентрације поступка конкретизовано је у ЗПП-у из 2011. године низом процесних института.⁶⁶ Тежиште расправљања сада је на припремном рочишту за главну расправу, на ком су странке дужне да концентришу сву процесну грађу, а суд има могућност да, ако се стекну Законом прописани услови, већ на припремном рочишту, пре главне расправе, парницу и оконча.⁶⁷ Закон такође предвиђа обавезу суда да се стара да правна ствар о којој се предметни спор води буде свестрано расправљена, али и да се поступак спроведе без одуговлачења. Стога, у парничном поступку је предвиђено као препоручљиво да се радње извођења доказа, расправљања и извиђања спроведу на једном рочишту. Потребно је нагласити да суд није у обавези да изводи све предложене доказе, већ само оне које сматра релевантним да се формира уверење о истинитости одређених спорних чињеница. Ипак, у појединим случајевима није могуће да се главна расправа оконча на једном рочишту. Независно од броја одржаних рочишта, стадијум главне расправе представља једну процесну целину.⁶⁸

Међутим, наведено начело није апсолутно и предвиђена су и одређена одступања од његове примене. Тако, у случајевима тзв. конкуренције начела, предност има начело утврђивања истине.⁶⁹

4. ПРАВО НА СУЂЕЊЕ У РАЗУМНОМ РОКУ И ДЕЛОТВОРАН ПРАВНИ ЛЕК У СРПСКОМ ПРАВУ

Иако је новим решењима која садржи несумњиво начињен извештај помак, доношењем ЗПП-а Србија није у потпуности одговорила захтеву из чл. 6 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода.⁷⁰ Наиме, предметни закон не превиђа посебна правна средства

⁶⁵ Г. Станковић, 238.

⁶⁶ Примера ради, Закон о парничном поступку Србије садржи правила о обавезном одговору на тужбу, те прописује садржај истог, као и претходно испитивање тужбе и отклањање евентуалних недостатака у њеној садржини. Новина је и обавеза суда да одреди временски оквир за спровођење поступка. Сврху временске концентрације поступка, између осталих, имају и правила о противтужби и кумулацији тужбених захтева, као и правила о преклузији.

⁶⁷ О томе детаљније вид. чл. 291 ЗПП-а.

⁶⁸ У питању је такозвано „начело јединствености главне расправе“.

⁶⁹ Пример таквог одступања је одредба која дозвољава да странке у жалби накнадно изнесу нове чињенице и доказе, уколико из оправданих разлога то нису могле да учине у првостепеном поступку, али и институт враћања у пређашње стање.

⁷⁰ М. Омерагић Пантић, Б. Вујичић, Б. Тубић, Р. Етински, „Остваривање права на суђење у разумном року у Републици Србији“, *Гласник Адвокатске коморе Војводине* 10/2007, 311.

у случају повреде права на суђење у разумном року. Странка нема право жалбе уколико спор не буде благовремено и ефикасно решен, те би јој на националном нивоу као једина могућност остало да се обрати Уставном суду подношењем уставне жалбе.⁷¹ Уколико заштита права на суђење у разумном року не би била остварена на овај начин, странка би своје право могла заштитити подношењем представке Европском суду за људска права.

На посредан начин, у складу са чл. 172 Закона о облигационим односима,⁷² те чл. 6, ст. 1 и чл. 55, ст. 1 и 2 ЗОС-а, накнада штете због повреде права на суђење у разумном року могла се захтевати и пред домаћим судом, јер непоштовање овог права спада у незаконит и неправилан рад суда као државног органа и за штету која услед тога настане одговара Република Србија.⁷³

Међутим, Европски суд за људска права је у пресуди *ВАН против Србије*,⁷⁴ која је донета 2007. године, нагласио да могућност захтевања накнаде штете због неправилног и незаконитог рада суда није довољна, односно да у правном систему Србије грађани немају на располагању делотворни правни лек ради заштите права на суђење у разумном року.⁷⁵ У образложењу пресуде о том питању јасно се наводи да „ако је правни систем мањкав у погледу захтева за разуман рок из члана 6. став 1. Конвенције, најделотворније решење је правни лек чији је циљ убрзање

⁷¹ Заштита права на суђење у разумном року била је предвиђена и поједним нормама Закона о уређењу судова и Закону о судијама, које се односе на судску и правосудну управу и дисциплинску одговорност судија. Међутим, то је било недовољно и неделотворно јер је заштита овог права била препуштена дискреционој оцени судске и правосудне управе. Наиме, Европски суд за људска права био је децидан у томе да делотворно правно средство мора чинити део нормалног процеса накнаде и не може бити дискреционог карактера. Више о томе се може видети у пресуди *Винчић и други против Србије* од 1. децембра 2009. године, представке поднете у периоду од октобра 2006. године до октобра 2007. године.

⁷² Закон о облигационим односима – ЗОО, *Сл. лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – Одлука УСЈ и 57/89, *Сл. лист СРЈ*, бр. 31/93 и *Сл. лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља.

⁷³ В. Тамаш, „Суђење у разумном року“, *Гласник Адвокатске коморе Војводине* 12/2006, 663.

⁷⁴ У случају *В. А. М. против Србије* (пресуда од 13. марта 2007. године, представка поднета 28. октобра 2005. године), НИВ позитивна жена обратила се 1999. године надлежној судској инстанци јер је, против њене воље и без њеног пристанка, њено дете одведено од ње и онемогућен јој је било какав контакт са њим. То противправно стање трајало је пуних осам година, а поступак пред националним судским органима није окончан до подношења представке Европском суду за људска права.

⁷⁵ Стога, Србија је била проглашена одговорном за кршење чл. 13 Конвенције (који гарантује право на делотворни правни лек пред домаћим властима) у вези са чл. 6, ст. 1 Конвенције (већ поменути гаранција права на суђење у разумном року).

поступка, како би се спречило да тај поступак постане прекомерно дуг. Такав правни лек има неспорну предност над правним леком који пружа само компензацију, будући да он истовремено спречава и закључак о сукцесивним повредама у вези са истим поступком и не поправља само штету нанету кршењем права а *posteriori*, како то чини компензаторни правни лек.⁷⁶ Другим речима, став овог суда је да је правни лек у погледу дужине поступка „делотворан“ ако се може применити за убрзање поступка пред судовима пред којима се о том предмету одлучује или ако странци може да пружи адекватно правно задовољење за кашњења која су се већ догодила. Суд је сматрао да је у конкретном случају странка исцрпела сва делотворна правна средства у која, и то је веома значајно, није убројио и уставну жалбу, јер конкретни правни лек није био на располагању до 15. јуна 2005. године, те да је остао неделотворан до распада Државне Заједнице Србија и Црна Гора.⁷⁷

Овакав став Европског суда за људска права био је непосредан повод да се изменама Закона о Уставном суду Републике Србије⁷⁸ из 2007. године изричито предвиди да је изјављивање уставне жалбе могуће и у случају да нису исцрпљена сва правна средства, ако је подносиоцу жалбе повређено право на суђење у разумном року.⁷⁹

У складу са променама у српском законодавству и судској пракси, мењао се и став Европског суда о делотворности уставне жалбе као правног лека. Тако је у пресуди *Винчић и др. против Србије* суд у Стразбуру установио да се уставна жалба у принципу сматра делотворном за све представке које су поднете после 7. августа 2008. године, јер су тог датума у *Службеном гласнику Републике Србије* објављене прве мериторне одлуке Уставног суда о основаности уставних жалби о повреди права на суђење у разумном року. У образложењу пресуде, суд је нагласио да српски правни систем припада правним системима који предвиђају уставну заштиту основних људских права и слобода и да, у складу са тим, оштећени појединац има обавезу да се обавести колики је обим заштите предвиђен на националном нивоу. Суд је узео у обзир надлежност, овлашћења и праксу Уставног суда, као и надлежност Комисије за накнаду штете,⁸⁰ те је заузео став да уставну жалбу треба, у начелу, сматрати делотворним домаћим средством у смислу значења чл. 35, ст. 1 Конвенције у вези са представкама поднетим након наведеног датума.

⁷⁶ С. Царић, 67.

⁷⁷ С. Прелевић, Р. Лампе, М. Цудовић, „Право на суђење у разумном року – значајан принцип грађанско-процесног права“, *Право: теорија и пракса* 5-6/2009, 39.

⁷⁸ Закон о уставном суду – ЗУС, *Сл. гласник Р. Србије*, бр. 109/07, 99/11 и 18/13.

⁷⁹ ЗУС, чл. 82, ст. 2.

⁸⁰ ЗУС, чл. 89, ст. 3 и чл. 90.

Изузетак су биле представке поднете због неизвршења правноснажних пресуда донетих против предузећа са већинским друштвеним капиталом. Због измене праксе Уставног суда, Европски суд за људска права је сматрао да је уставна жалба делотворно правно средство почевши од 2. јуна 2013. године у погледу предузећа у стечају,⁸¹ односно од 4. октобра 2013. године, у погледу предузећа у реструктурирању.⁸²

Међутим, на питање о делотворности уставне жалбе још није стављена тачка, пре свега јер поједине одлуке Уставног суда нису извршене, али и због растућег броја уставних жалби и све дужег трајања поступка пред овим судом. Европски суд за људска права је у неким новијим одлукама сматрао да се у светлу тих околности уставна жалба не може сматрати делотворном, јер не убрзава поступак и не омогућава његово ефикасније решавање.⁸³

Стога је Законом о изменама и допунама Закона о уређењу судова из 2013. године предвиђен посебни ванпарнични поступак у ком се може остварити заштита права на суђење у разумном року, као и правична накнада у случају повреде овог права. Наиме, овај закон предвиђа могућност да се поднесе захтев за заштиту суђења у разумном року непосредно вишем суду,⁸⁴ као и да се тражи досуђивање накнаде за повреду тог права.⁸⁵ Поступак је хитан, те се не примењују правила о застоју,

⁸¹ У предмету *Маринковић против Србије*, у пресуди од 29. јануара 2013. године, Европски суд за људска права извео је закључак да је Уставни суд ускладио свој приступ са релевантном праксом Суда у вези са неизвршењем правноснажних пресуда донетих против друштвених предузећа у поступку стечаја и/или оних која су престала да постоје, те да би у предметима ове врсте, уставну жалбу у принципу требало сматрати делотворним домаћим правним средством у вези са свим представкама поднетим од 22. јуна 2012. године надаље. Наиме, то је датум када је прва одлука Уставног суда којом се туженој држави налаже да исплати износе досуђене правоснажном домаћом пресудом донетом против друштвеног предузећа објављена у *Службеном гласнику Републике Србије*.

⁸² Европски суд за људска права је у пресуди *Феризовић против Србије* од 26. новембра 2013. године утврдио да је Уставни суд потпуно усагласио свој приступ у вези са неизвршењем пресуда против друштвених предузећа са праксом Суда у Стразбуру. Суд је као релевантан датум за усаглашеност праксе узео датум када је прва одлука Уставног суда којом је утврђена повреда права на суђење у разумном року и наложено да држава исплати накнаду нематеријалне штете и износе наведене у домаћој пресуди објављена у *Службеном гласнику Републике Србије*.

⁸³ Такав став Европски суд за људска права заузео је, на пример, у пресудама *Илић против Србије* од 9. октобра 2007. године, *Мачић и други против Србије* од 30. октобра 2007. године, *ЗИТ против Србије* од 27. новембра 2007. године.

⁸⁴ Ако се захтев односи на поступак који је у току пред Привредним апелационим, Прекршајним апелационим или Управним судом, о њему одлучује Врховни касациони суд.

⁸⁵ Када је реч о активної легитимацији у овом поступку, важно је истаћи да један део правних лица (држава, покрајина, локална самоуправа, јавна предузећа, државна

прекиду нити о упућивању на парницу. Одлука се доноси у виду решења, које мора бити образложено. Ако непосредно виши суд утврди да је захтев подносиоца основан, одредиће рок у коме ће суд пред којим се води поступак одлучити о захтеву и може одредити примерену накнаду за повреду права на суђење у разумном року, која се исплаћује из буџетских средстава Републике Србије у року од три месеца од дана подношења захтева странке за исплату.⁸⁶ Против решења о захтеву за заштиту суђења у разумном року може се поднети жалба Врховном касационом суду у року од 15 дана.⁸⁷

4.1. Нацрт Закона о заштити права на суђење у разумном року

Међутим, у светлу бројних представки пред Европским судом за људска права против Републике Србије због повреде права на суђење у разумном року, јасно је да је нужно целовитије регулисање ове материје. Стога је Министарство правде средином 2014. године након јавне расправе објавило Нацрт Закона о заштити права на суђење у разумном року. У предметном нацрту, приговор ради убрзавања поступка, жалба и захтев за правично задовољење предвиђени су као нова правна средства којим се штити право на суђење у разумном року.

У Образложењу Нацрта Закона о заштити права на суђење у разумном року прецизирано је да је основни циљ предлога Закона да се предвиде делотворна правна средства која би странкама омогућила заштиту права на суђење у разумном року, те својеврсну репарацију. Законодавац је желео да повећа флексибилност поступка и судовима законски пропише листу мерила која треба узети у обзир приликом оцене да ли се суђење спроводи у разумном року. Подстицање активног учешћа странака у спречавању повреда права на суђење у разумном року, растерећење судова и уједначавање праксе у погледу одређивања висине накнаде за неимовинску штету која је изазвана повредом права

предузећа, друштвена предузећа) и поред успеха у погледу првог захтева не може остварити право на накнаду. – Извод из записника са треће седнице Грађанског одељења Врховног касационог суда одржане 1. априла и 8. априла 2014. године, 1.

⁸⁶ У случају када се захтева примерена новчана накнада због кршења права на суђење у разумном року, суд је овлашћен да као сатисфакцију, уместо досуђивања новчане накнаде, утврди да је дошло до повреде права на суђење у разумном року и објави одлуку на сајту Врховног касационог суда. – Извод из записника са треће седнице Грађанског одељења Врховног касационог суда одржане 1. априла и 8. априла 2014. године, 2.

⁸⁷ Имајући у виду да се захтев за убрзање поступка (контролни захтев) сматра притужбом и да одлука има карактер акта судске управе, и из практичних разлога жалба на одређивање рока ради завршетка предмета не задржава извршење решења. У погледу одређивања примерене накнаде жалба има суспензивно дејство. – *Ibid.*

на суђење у разумном року су такође циљеви које је предлагач закона желео да оствари његовим доношењем. Као шести и седми циљ наводе се заштита странака од спорог и дугог вођења истраге у кривичном поступку и смањење броја притужби Европском суду за људска права за повреду права на суђење у разумном року.⁸⁸

Таксативно су предвиђена и мерила за оцену трајања суђења у разумном року.⁸⁹ Већина наведених мерила преузета је из праксе Европског суда за људска права, али је важно нагласити да у питању није *numerus clausus*. Суд одлучује да ли је повређено право на суђење у разумном року у зависности од околности конкретног случаја.⁹⁰ Примена мерила која су наведена у закону је обавезна, али се у зависности од прилика конкретне правне ствари могу применити и друга мерила, која нису садржана у закону.

Правна средства којима се штити право на суђење у разумном року су приговор ради убрзавања поступка, жалба и захтев за правично задовољење. Сврха приговора и жалбе јесте да омогуће убрзање поступка, те спречавање повреде права на суђење у разумном року или барем њено умањење.⁹¹ Оба правна средства могу се поднети док се поступак не оконча и о њима се одлучује решењем, које мора бити образложено, али не сме да утиче на чињенична и правна питања која су предмет суђења или истраге.⁹²

Приговор се подноси суду пред којим се води поступак. О њему одлучује председник суда, са или без спровођења испитног поступка и након што детаљно проучи извештај који му је поднео судија или председник већа.⁹³ Приговор може бити одбачен, одбијен или усвојен. У решењу којим приговор усваја, председник суда је дужан да укаже судији на пропусте у развоју поступка у времену. Такође, предметним решењем ће му наложити да предузме мере које делотворно убрзавају

⁸⁸ Образложење Закона о заштити права на суђење у разумном року од 23. јуна 2014. године, са вебсајта Министарства правде Републике Србије, 9–10, 15. септембар 2014.

⁸⁹ Нацрт Закона о заштити права на суђење у разумном року, чл. 4.

⁹⁰ У Образложењу Нацрта закона, на стр. 12, наводи се да сама повреда неког законског рока у коме треба да се предузме процесна радња не представља нужно повреду права на суђење у разумном року, већ ће се увек узети у обзир и конкретне околности правне ствари у питању – на пример, да ли су постојали чести захтеви странке за изузеће судије, да ли је странка одсуствовала са рочишта, да ли су мишљења вештака супротна или је дошло до закашњења са налазом вештака.

⁹¹ Образложење Закона о заштити права на суђење у разумном року од 23. јуна 2014. године, са вебсајта Министарства правде Републике Србије, 13, 15. септембар 2014.

⁹² Нацрт Закона о заштити права на суђење у разумном року, чл. 5.

⁹³ Према чл. 9, став 2 Нацрта Закона о заштити права на суђење у разумном року, предметни извештај садржи изјашњење о сваком мерилу за оцену трајања суђења у разумном року (чл. 4) и предлог рока у коме поступак може бити окончан.

поступак, одредити рок у коме судија те мере мора предузети,⁹⁴ као и примерен рок у коме је судија дужан да га извести о предузетим мерама. Председник суда не сме судији да наложи предузимање било које процесне радње, поготово не да му одреди чињенице које ће утврђивати или доказна средства која ће изводити, нити правну норму које ће примењивати, јер би на тај начин била повређена интерна независност судија.

Странка има право на жалбу против решења председника суда уколико је њен приговор одбијен, ако председник суда није решио о приговору у року од два месеца од његовог пријема или уколико, упркос томе што је захтев странке усвојен, то није довело до делотворног убрзавања поступка у року који је за то одређен.⁹⁵ О жалби решењем одлучује председник непосредно вишег суда⁹⁶ или, уколико се води пред Врховним касационим судом, веће од троје судија Врховног касационог суда. Жалба може бити одбачена, одбијена или усвојена, а првостепено решење преиначено. Против решења председника непосредно вишег суда о жалби није дозвољена жалба. Нацртом Закона такође је предвиђена обавеза председника судова да министарству надлежном за правосуђе, на писмени захтев, проследи извештај о приговорима и жалбама поднетим у последње две године заједно са копијама решења која су достављена странкама.

Предлог закона одређује и треће правно средство – правично задовољење странке. Странка стиче право на правично задовољење после доношења правноснажног решења којим су усвојени њен приговор или жалба. Постоје три врсте правичног задовољења: право на новчано обештећење којим се накнађује неимовинска штета изазвана повредом права на суђење у разумном року, право на објављивање писмене изјаве Државног правобранилаштва којом се утврђује да је странци повређено право на суђење у разумном року и право на објављивање пресуде којом се утврђује да је странци повређено право на суђење у разумном року.⁹⁷ Странка која је стекла право на правично задовољење дужна је да у року од шест месеци од дана стицања тог права, правобранилаштву поднесе предлог за поравнање. Уколико правобранилаштво не постигне споразум са странком у року од два месеца од пријема предлога за поравнање, странка у току од једне године од дана стицања права на

⁹⁴ Овај рок не може бити краћи од 15 дана нити дужи од шест месеци. – Нацрт Закона о заштити права на суђење у разумном року, чл. 11, ст. 2.

⁹⁵ Нацрт Закона о заштити права на суђење у разумном року, чл. 14, ст. 1 и 2.

⁹⁶ Председник непосредно вишег суда дужан је да одлучи о жалби у року од 30 дана од пријема жалбе. – Нацрт Закона о заштити права на суђење у разумном року, чл. 20, ст. 3.

⁹⁷ Нацрт Закона о заштити права на суђење у разумном року, чл. 30.

правично задовољење може да поднесе тужбу за новчано обештећење против Републике Србије. Накнаду неимовинске штете исплаћује држава, чија одговорност је објективна. Законом је прописано да досуђена висина новчаног обештећења може да буде у распону од 300 до 3.000 евра у динарској противвредности, те да се при њеном одређивању се примењују мерила за оцену трајања суђења у разумном року.

5. ЗАКЉУЧАК

Право на суђење у разумном року и право на делотворан правни лек у случају повреде овог права представљају неке од најважнијих обележја правне заштите. Како је, након ратификације Европске конвенције за заштиту људских права, против Србије поднет велики број представки Европском суду за људска права због повреде права на суђење у разумном року, поставило се питање адекватности начина на који је ово право регулисано у српском праву, али и постојања делотворног правног средства у случају његове повреде у смислу чл. 13 Европске конвенције у српском законодавству.

Српски законодавац је начинио први корак реорганизацијом правосуђа, а потом и појединим нормама о надзорним правима судске и правосудне управе, те о дисциплинској одговорности судија. У српски правни систем уведена је и уставна жалба као посебно правно средство и посебна правила када се она подноси због повреде права на суђење у разумном року. Убрзо је постало јасно да се право на суђење у разумном року мора конкретизовати кроз процесне законе. У циљу омогућавања ефикасног и економичног окончања парничног поступка, 2011. године донесен је нови Закон о парничном поступку. Овај закон, по угледу на законе којим је иста материја регулисана у Аустрији и Немачкој, уводи бројне новине, од којих су најзначајнији примена института евентуалне максиме (са извесним нужним ограничењима) и преклузије, промена правила о достављању и извођењу доказа, роковима, али и увођење обавезе одређивања временског оквира и строга правила у вези са његовом изменом. Са остваривањем начела суђења у разумном року повезани су и начело економичности и начело концентрације поступка. Једна од најзначајнијих критика новог Закона о парничном поступку односи се на то да њиме нису предвиђена посебна правна средства у случају повреде права на суђење у разумном року.

Следећи корак било је увођење посебног ванпарничног поступка у ком се може остварити заштита права на суђење у разумном року, као и правична накнада у случају повреде овог права, што је учињено

Законом о изменама и допунама Закона о уређењу судова из 2013. године. Већ средином наредне године, Министарство правде је након јавне расправе објавило Нацрт Закона о заштити права на суђење у разумном року, у ком су предвиђена нова правна средства којим се штити право на суђење у разумном року, и то: приговор ради убрзавања поступка, жалба и захтев за правично задовољење.

Иако би се о целисходности појединих решења које прописује могло расправљати, очекује се да доношење Закона о заштити права на суђење у разумном року као део процеса усаглашавања српског законодавства са Европском конвенцијом и ставовима Европског суда за људска права допринесе смањењу број представки против Србије пред судом у Стразбуру због повреде овог права, учини поступак пред судовима ефикаснијим, економичнијим и правичнијим, што би извесно резултирало и вишим нивоом правне стабилности у српском правном систему као целини.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Глигорић, Чедомир, „Временски оквир у Закону о парничном поступку Републике Србије из 2011. године“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2011;
2. Кеча, Ранко, *Грађанско процесно право*, Београд 2014;
3. Кеча, Ранко, Старовић, Боровој, *Грађанско процесно право*, Нови Сад 2004;
4. Омерагић Пантић, Маја, *et al.*, „Остваривање права на суђење у разумном року у Републици Србији“, *Гласник Адвокатске коморе Војводине* 10/2007;
5. Пајванчић, Маријана, *Коментар Устава Републике Србије*, Београд 2009;
6. Палачковић, Душица, *Парнично процесно право*, Крагујевац 2004;
7. Прелевић, Снежана, Лампе, Рок, Џудовић, Маринко, „Право на суђење у разумном року – значајан принцип грађанско-процесног права“, *Право: теорија и пракса* 5-6/2009;
8. Радованов, Александар, *Грађанско процесно право*, Нови Сад 2012;
9. Рајовић, Верољуб, *Грађанско процесно право*, Београд 2005;
10. Рајовић, Верољуб, *Грађанско процесно право*, Београд 2012;
11. Станковић, Гордана, *Грађанско процесно право*, Београд 2004;
12. Станковић, Гордана, *Грађанско процесно право*, свеска 1, Београд 2013;

13. Тамаш, Владимир, „Суђење у разумном року“, *Гласник Адвокатске коморе Војводине* 12/2006;
14. Уде, Лојзе, *Цивилно процесно право*, Љубљана 2002;
15. Царић, Славољуб, *Право на суђење у разумном року*, Београд 2008.

Правни прописи

1. Закон о облигационим односима, *Сл. лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – Одлука УСЈ и 57/89, *Сл. лист СРЈ*, бр. 31/93 и *Сл. лист СЦГ*, бр. 1/03 – Уставна повеља;
2. Закон о парничном поступку, *Сл. гласник Р. Србије*, бр. 72/11, 49/13 – Одлука УС, 74/13 – Одлука УС и 55/14;
3. Закон о судијама, *Сл. гласник Р. Србије*, бр. 116/08, 58/09 – Одлука УС, 104/09, 101/10, 8/12 – Одлука УС, 121/12, 124/12 – Одлука УС, 101/13, 111/14 – Одлука УС, 117/14 и 40/15;
4. Закон о уређењу судова, *Сл. гласник Р. Србије*, бр. 116/08, 104/09, 101/10, 31/11 – др. закон, 78/11 – др. закон, 101/11 и 101/13;
5. Закон о уставном суду, *Сл. гласник Р. Србије*, бр. 109/07, 99/11 и 18/13;
6. Нацрт Закона о заштити права на суђење у разумном року;
7. Устав Републике Србије, *Сл. гласник Р. Србије*, бр. 98/06.

Darija Marić, LL.M.

Doctoral degree student at the Faculty of Law, University of Vienna, and the Faculty of Law, University of Novi Sad

THE EFFICIENCY PRINCIPLE AND THE RIGHT TO TRIAL WITHIN A REASONABLE TIME IN THE CIVIL PROCEDURE LAW OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

The efficiency principle encompasses the obligation by all parties to achieve satisfactory legal result by using such resources as time, labor and money in an efficient manner. The goal is to reach both lawful and just decision using in a rational and expeditive way. This principle is inwrought in the entire concept of civile procedure, and is further developed by a number of individual regulations.

The right to a trial within a reasonable time is a party's right to efficient legal protection, which implies legal disputes should be solved without excessive delay. This basic human right is guaranteed by Article 6 Para 1

of the European Convention on Human Rights, as well as Article 32 Para 1 of the Constitution of the Republic of Serbia. The same legal acts provide for the right of an effective remedy as well as the judicial protection of this right in case that it has been violated. The right to an expeditive trial has been formulated as one of the basic provisions in the Civil Procedure Code in 2004 and then again in 2011. However, the Civil Procedure Code does not envisage any specific legal remedies for the case in which the right to a trial within a reasonable time has been violated. In that case, the parties at the national level were entitled to submit an appeal to the Constitutional Court.

The amendments of the Law on Seats and Territorial Jurisdiction of Courts and Public Prosecutors Offices in 2013 introduced the legal protection of the right to a trial within a reasonable time. Namely, the part can submit two requests: one to accelerate the process and the other for an equitable remuneration. The procedure is urgent, and the Court's decision can be appealed. However, in the light of numerous applications in front of the European Court on Human Rights, claiming that the Republic of Serbia has violated this right, after a public debate the Ministry of justice of Republic of Serbia submitted a Draft Protection of the Right to a Trial Within Reasonable Time Act in 2014. The Draft envisages three legal remedies for the case in which the right to a trial within a reasonable time is violated: 1) request to accelerate the process, 2) file a complaint, and 3) request an equitable remuneration.

Key words: *Right to trial within a reasonable time; European Convention on Human Rights; The efficiency principle; Civil procedure law; Effective legal remedy.*